

De moraal intusschen blijft dezelfde: dat nl. het behoud van onze historische monumenten en kunstproducten niet aan een gelukkige zamenloop van zes toevallen behoorde overgelaten te worden.

Tot zover de brief van de Stuers.

Ook nu – in het monumentenjaar 1975 – geldt de moraal nog.

1) ARA, archief min. van binnenl. zaken.

2) Litt.: Het Levenswerk van Jhr. Mr. Victor de Stuers, herdacht door zijn vrienden, uitg. Oosthoek, 1913.

3) Joh. Jansen, Van achter de oude schandpaal, blz. 60.

DE HERBOUW VAN DE PETRUSKERK EN DE WEDER INGEBRUIKNEMING ERVAN OP DONDERDAG 7 NOVEMBER 1675.

door Dr. J. Haitsma.

Daar het 7 november a.s. precies drie eeuwen geleden is dat onze herbouwde Petruskerk weer in gebruik genomen is, wijden we graag een artikel aan de voorgeschiedenis daarvan en aan het genoemde feit zelf.

Het is de lezers van Heemtijdinghen zeker bekend, dat de Petruskerk er vroeger anders uitzag dan nu. U weet, dat de oorzaak daarvan ligt in het feit dat ze in de oorlog, die ons volk in 1672 met Frankrijk voeren moest, door een zware brand geteisterd is. Laat ik de gang van zaken heel in 't kort nog even mogen memoreren, grotendeels met behulp van het prachtige en gedegen boek van Nico Plomp, Woerden 600 jaar stad, 1972. Op zondag 18 september 1672 bezetten de franse troepen, die uit Utrecht gekomen waren, onze stad. De hollandse troepen onder leiding van de prins van Oranje hadden zich in westelijke richting teruggetrokken. Ondertussen stelde de prins in het hollandse leger orde op zaken en ging men zelfs aan een tegenaanval denken. Men ging daartoe over in de nacht van 10 op 11 oktober 1672. Een aantal soldaten onder leiding van de prins van Oranje naderde vanuit Nieuwerbrug de stad aan de zijde van de Leidse poort en bezette de pannebakkerijen. Toen de franse bezetting in de vroege morgen van 11 oktober de oprukkende en omsingelende beweging van het leger van de prins bemerkten, wilden ze de hulp inroepen van de franse troepen in de stad Utrecht. Ze legden toen op de trans van de toren een vuur van takkebossen aan. Wat er toen verder gebeurde, geef ik nu weer met de woorden van een ooggetuige, de heer Mr. Bernard Costerus, toen ter tijd secretaris van onze stad. U weet, dat hij alles nauwkeurig beschreven heeft in zijn boek: „Historisch Verhaal ofte Eene deductie van zaaken. raakende het formeren van de Republique van Holland ende West-Vriesland . . . . ende het geene dezelve Republique naar het verlopen van een eeuw in den jaare 1672 is overkomen, bijzonder van het voorgevallene in de jaaren 1672 en 1673, in ende omtrent de Steden Wourden en Oudewater . . .”. De heer Costerus beschrijft dan de brand als volgt: „Het vuur dus op den ommeloop van den toorn aangestooken, of door den windt aangewakkert, of dat zelfs de ordre ende het desseyne (= het bevel of plan) is geweest omme het spitze van den toorn te doen verbranden, heeft zoo sterk toegenomen, dat de voorsz. spitze – welke zeer hoog was – gelijk wij het hebben aanschout gehad, in korten tijdt is verbrandt, waar van eenige brandende balcken, op het dack van de Kerke nedergestort, dezelve Kercke mede door de vlam hebben doen verteren; dese brandt zeer veement wezende, ende door eene stercke wint, de voncken naar de Noort-zijde van de Stadt gedreven werdende, zijn verscheydene huizen op het Kerkhof, ende daar onder het woonhuys van den Rector, mitsgaders de Latijnsche schoole aangestooken ende verbrandt; vandaar is den brandt overgeslagen aan den Rhijn tot dicht bij de Rietvelder ofte Leytsche poort, heeft aldaar eenige huizen aangegrepen, ende binnen korten dezelve mede in koolen gelecht, desen verschricke-

lijken brandt (veroorzaakt door eene verwoestende natie gewoon brandt te stigten ende alles te vernielen, ende die nu meer als veertig jaaren Europa in vuur ende vlam heeft gezet) nam zijnen aanvang des morgens omtrent zeven uren, ende was meest gedaan voor tien uren op den voor-middag". Tot zover Mr. Costerus. Een brand van drie uren die voor lange tijd de welvaart der stad fnuikte.

Na de brand is echter al spoedig aan de herbouw van de kerk gedacht en gewerkt. Het eerste spoor daarvan vonden we in de resolutiën van de vergadering van de vroedschap, gehouden 4 augustus 1674, negen maanden na de definitieve aftocht der fransen. Op die vergadering werd het voorstel gedaan om twee leden naar de synode van Noordholland te zenden om haar te verzoeken of onze stad en in het bijzonder onze afgebrande kerk, voor het geval dat de collecte door de staat werd afgewezen, niet in aanmerking kwam voor een aanbeveling als iemand zich, tot de afzonderlijke kerken onder het ressort van die synode zou wenden om een liefdegave van hen te ontvangen. De vroedschap ging op dit voorstel in en vaardigde uit haar midden af de heren Petrus Somerus en Dirk Farret.

Uit dit voorstel kunnen we afleiden dat men reeds eerder aan de Staten van Holland en Westfriesland een verzoek had ingediend om in hun gebied een collecte te mogen houden. Hoe de Staten hierop gereageerd hebben, weten we niet, maar wel kunnen we uit de resolutiën van de vroedschapsvergadering van 3 september 1674 afleiden, dat de synode van Noordholland op het tot haar gerichte verzoek gunstig gereageerd heeft. We lezen daarin namelijk, dat de hierboven genoemde heren nu de opdracht krijgen naar Alkmaar te gaan en daar aan de classicale vergadering in 't algemeen of aan de afgevaardigden van iedere kerk in het bijzonder, na vertoon van de gunstige beschikking van de synode van Noordholland, een subsidie en liefdegave te vragen tot de wederopbouw van de afgebrande kerk van de stad Woerden.

Maar niet alleen is de vroedschap bezig voor de wederopbouw van de kerk; ook de kerkeraad is er mee doende. In het begin van 1675 heeft hij volgens de notulen Ds. van Nottelen naar Den Haag gezonden om aan de Staten van Holland en Westfriesland een machtiging te verzoeken in deze provincie een collecte te mogen houden voor de herbouw van de kerk. Hij kreeg daarvoor eveneens toestemming. Reeds bij gelegenheid van de eerste classisvergadering van het jaar is toen ook Ds. van Nottelen naar Alkmaar gereisd met ouderling Capel. Maar het liep hen daar niet mee. Met de predikant ter plaatse, Ds. Bornius, hebben ze verschillende malen toestemming verzocht een collecte in de kerk of door de stad te mogen houden, maar dat werd afgeslagen „om dese conjuncture der tijden" (= wegens de samenloop der tijdsomstandigheden). De burgemeesters der stad wilden eerst weten wat de andere steden, zoals Amsterdam doen zouden. Toch was hun tocht naar Alkmaar niet tevergeefs, want ze ontvingen „enige penningen uit de classis, komende van enige kerkcken", terwijl de afgevaardigden van de andere kerken beloofden het hunne bij te dragen op de volgende vergadering van de classis. Ds. van Nottelen en ouderling Capel reisden daarna naar Hoorn, waar ze eveneens „enige penningen" ontvingen, ze bevalen ook in andere steden van Noordholland „den droevigen staat der Woertsche Kercke" aan en hun werd te Oostzaan en Zaandam toegestaan een collecte in de kerk te houden nadat Ds. van Nottelen in beide plaatsen gepreekt had.

In onmiddellijke aansluiting hieraan vermelden de notulen van de kerkeraad dat de beide predikanten, dus Ds. van Nottelen en Ds. van den Bosch, geassisteerd door ouderlingen en diakenen te Amsterdam een goede som ingezameld hebben, weliswaar niet zonder grote moeite, van de vrienden en andere leden van de gemeente van Christus „alsmede van de stad en andere collegien". Dat de beide predikanten niet ontevreden waren over het tot nu toe bereikte resultaat van hun bedeltochten, blijkt duidelijk uit de resolutiën van de vergadering van de vroedschap van 25 februari 1675. We lezen daarin, dat ter vergadering verschenen de predikanten van Nottelen en van den Bosch „rapporterende de goede beginselen in de collecte tot den wederopbouw van de kercke" en ze stelden toen meteen voor hoe nodig het was daarmee een begin te maken en vast

te stellen „hoe en in wat forme (de kercke) op te timmeren”. Eenparig werd toen besloten dat voorlopig de kerk zou worden herbouwd tot aan het koor en dat ze daar tot boven in de nok met hout zou worden afgeschoten; en verder, dat de kapel „tot een beter gehoor ende gemack sal worden voor de eene helfte verwijt, op soodanige fatsoen als bij ervaren meesters best zal worden geoordeelt”.

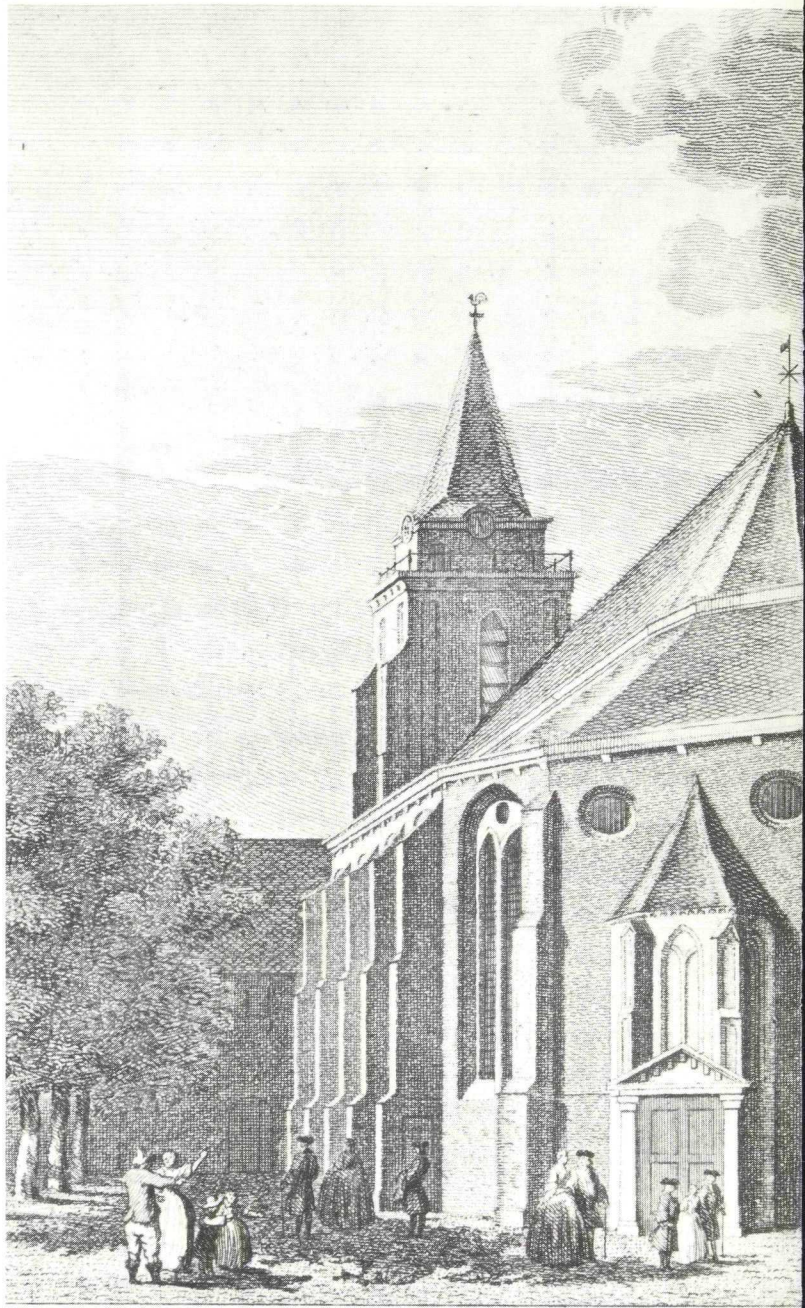
Misschien is het overeenkomstig het oordeel van die ervaren meesters geweest, dat op 11 maart 1675 door de vroedschap is besloten „dat de kapel aende kercke ten minste voor de helffte sal werden vergroot, ende de kercke op provisie (= voorlopig) opgebouwt soo verre als het choir geweest is, ende dat de predickstoel sal werden geset daer die van outs gestaen heeft”. Op 8 april werd nog besloten het „sentiment ende gevoelen” van „de beste meestertimmerluyden tot Amsteldam” te volgen en dat daarom „de pilaer over de predickstoel ende kapel omme de regulariteyt, ende het gebouw niet te verswacken moeste blijven staan”. De vroedschapsvergaderingen van 25 februari en 11 maart zijn wel zeer belangrijk geweest. De huidige vorm van het interieur van het kerkgebouw, althans tot aan het koor, is toen grotendeels vastgesteld. Ik schrijf: grotendeels, want later is het schot voor het koor weer weggehaald en de pilaar tussen de preekstoel en de kapel toch verwijderd. Het argument van de „regulariteyt” en de gevreesde verzwakking van het gebouw heeft men later dus niet meer laten gelden. Wanneer dit schot en deze pilaar verwijderd zijn, is mij tot heden niet bekend.

Op 10 juni 1675 nam de vroedschap het besluit „dat het Choor vande kerck mede opgemaect sal werden”. Men voegde er echter aan toe: „dogh dat het dack sonder killen afgespannen sal werden soodanigh het bequaemst sal kunnen geschieden ende dat de hoeckgeveltgens sullen werden afgebroocken”.

Voor de wederopbouw van dit alles was meer geld nodig dan reeds ingezameld was. Daarom zijn de predikanten al spoedig weer op stap gegaan. Uit de notulen van de kerkeradsvergadering van 24 maart 1675 blijkt, dat „D(s) van den Bosch met b(roeder) Capel na Vrieslant en Groeningen waren om penningen voor de kerck te versamelen”. En in die van 16 april lezen we dat de classis van Woerden en Overrijnland aangenomen heeft dat op de volgende classicale vergadering iedere afgevaardigde naar zijn vermogen zal meebrengen een subsidie „tot herbouwinge van onse kercke”. In die van 26 mei staat, dat Ds. van Nottelen met burgemeester Lomberson als ouderling naar Oudewater zullen gaan „om de collecte te ontvangen, die onder de predikatie van D(s) van Nottelen aldaer wiert ingesamelt, gelijk geschiet is”. Op de kerkeradsvergadering van 22 juni werd besloten dat Ds. van Nottelen een brief zou schrijven met een verzoek „voor onse afgebrande kercke” aan de classis Leiden, die 24 juni bijeen zou komen. De beide predikanten, van den Bosch en van Nottelen, zouden zich daar zelf graag „present stellen”, maar omdat er 23 juni classicale vergadering zou zijn in Woerden, konden ze dat niet doen. De brief is niet tevergeefs geschreven, want de classis Leiden antwoordde nog op 24 juni „dat de E.E. (= eerwaarde) broederen . . . . een iegelijk sijn goede best sal trachten te doen, om ons door eenige penningen te hulpe te comen”. Op de kerkeradsvergadering van 23 augustus 1675 brengen de predikanten rapport uit van hun reizen met br. Capel „voor onse kercke in ’t eylant Flacke, Briel, baronny van Breda en marquisaet van Bergen op den Zoom” en de broeders ouderlingen en diakenen bedanken hen „voor hare moeyten en diensten”.

Maar niet alleen de beide predikanten en andere kerkeradsleden zijn op stap geweest om gelden voor de wederopbouw van de kerk in te zamelen. Uit de resolutiën van de vroedschapsvergadering van 8 juli blijkt, dat ook de vroegere rector van de latijnsche school, Dr. Hoisingius, die sinds enkele maanden als zodanig in Arnhem werkzaam was, zich daarvoor beijverd heeft. Hij was op een doorreis naar Groningen en Embden nog weer eens in de stad en vroeg nu aan de vroedschap een „acte van autorisatie omme noch eenighe penninghen tot den opbouw vande afgebrande kercke deser stede te collecteren”.

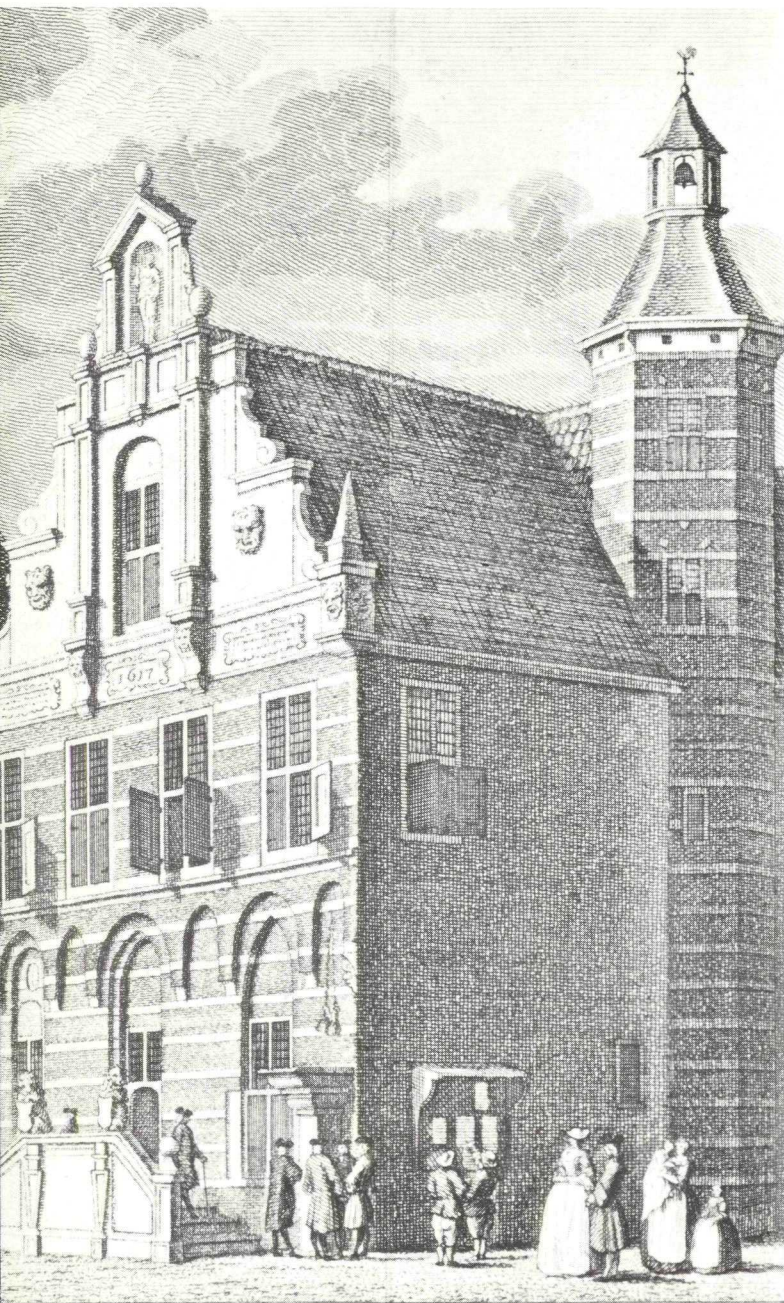
Ondertussen moet er wel bijzonder hard gewerkt zijn aan de wederopbouw van de kerk. Want

Gezicht op het STADHUIS

Uit: Tegenwoordige staat der Verenigde Ned

de KERK te WOERDEN.

en deel VIII. Amsterdam, Isaak Tirion, 1750

in de resolutiën van de vroedschap lezen we dat op donderdag 7 november 1675 „de eerste predicatie in de nieuwgebouwde kercke sal worden gedaan” en ze besluit dan meteen dat „soo vervolgens van jaare tot jaare op den 7-November geheughnis sal werden gehouden van de gelukkighe verlossinghe van het Franse jock”.

De herbouw ging vlotter dan het betalen van de onkosten, die ermee gepaard gingen. De notulen van de kerkeraad spreken daar niet verder over, maar de resolutiën van de vroedschap laten er wel het een en ander van bespeuren. Op de vroedschapsvergadering van 28 augustus 1678 werd besloten dat zodra er weer een tweede predikant was – Ds. van den Bosch was inmiddels gestorven – de collecte die toegestaan was, zou worden hervat. Dat is ook gebeurd. Eind december 1678 deed Ds. Hondius van Schermerhorn zijn intrede alhier en in haar vergadering van 5 juni 1679 ziet de vroedschap onder het oog „dat nogh eenighe crediteuren” met betrekking tot de opbouw van de kerk onbetaald zijn, ook, „dat nogh een merckelijke somme” ontbreekt aan de afbetaling van de klok. Men besluit daarom dat in enige steden en plaatsen van ons vaderland waar nog geen collecte gehouden is, een proef zal worden genomen om te zien of het ontbrekende daaruit gehaald kan worden „ende mede of nogh niet ymant verders te vinden zoude sijn, die eenighe charitatieve (= liefde) giften aande kercke zoude genegen sijn te doen” en men machtigt daartoe die leden van de vroedschap die zulks het beste gelegen zou komen, met een der heren predikanten. De resolutiën van 26 september 1679 noemen dan Delft als een plaats waar men collecteren zal. Op 3 juni 1681 vaardigt de vroedschap de burgemeester Somerus af om met Ds. Hondius nog een collecte te organiseren te Delft of elders en de heer Groenevelt om zulks met Ds. van Nottelen te doen in Dordrecht, opdat de achterstallige schulden, veroorzaakt door de opbouw van de kerk, konden worden betaald.

We memoreerden reeds dat de kerk weer in gebruik genomen werd op donderdag 7 november. Over de kerkdienst die toen gehouden is, lichten ons de notulen van de kerkeraad nauwkeurig in. De scriba, Ds. van Nottelen heeft het ingevoegd in de notulen van de vergadering van 22 oktober 1675. Ik neem deze notulen in zijn geheel over.

„1. post preces (= na de gebeden) vastgesteld dat men den 7 Novemb. inde herbouwde grote kercke sal predicken, gelijk dan d'eerstmael door des heeren bijzondere genade geschiet is door D(s) van Nottelen, wiens text was Zach. 1 Cap. 16.17 vers (= Zach. 1:16,17).

's-namiddaghs predickte D(s) van den Bosch uyt 1 Reg. 9.1 vers tot 10 exclus. (d.w.z. 1 Kon. 9:1 tot aan 10).

en also Ds. Van Rijp, (die tot 1674 in Woerden gestaan had en toen naar Utrecht was vertrokken, (J.H.) oock inde stad was gekomen, is sijn E(erwaarde) versoght 't savonts de derde predikatie te doen, gelijk sijn E. gedaen heeft, uit Ezra 9.8.

2. Was omgevraecht (= besproken) of men den dagh der inwijnghe vande Kercke, in de Courante, soude laten setten, maer is tot naerder advijs vande Achtb(are) Vroetschap opgeschort, oock niet geffectueert”.

In de open ruimte links op deze pagina heeft Ds. van Nottelen nog geschreven: „N.B. den 7 Novemb. is de memoriael dag der uyttogt der francen uyt dese stad”. Tot zover de notulen. De tekst-keuze van de predikanten van Nottelen en van den Bosch is wel zeer treffend geweest. Zach. 1 vers 16 en 17 luiden aldus: „Daarom, zo zegt de Here: Ik keer in erbarming tot Jeruzalem weder; mijn huis zal daarin gebouwd worden, luidt het woord van den Here der heerscharen, en het meetsnoer zal over Jeruzalem gespannen worden. Predik verder: Zo zegt de Here der heerscharen: Wederom zullen mijn steden overvloeien van het goede; nóg zal de Here Sion troosten, Jeruzalem nóg verkiezen”. Deze preek zal een echte dankpreek geweest zijn. Wonderlijk juist sloot daarbij aan de tekst van Ds. van den Bosch, die ik nu verkort aldus weergeef: „Ik heb dit huis dat gij gebouwd hebt, geheiligt door mijn naam daar voor altijd te vestigen, en mijn ogen en mijn hart zullen daar te allen tijde zijn. Wat U (Salomo) aangaat, indien gij voor mijn aangezicht wandelt en doet naar alles wat Ik U geboden heb: nimmer zal U een man ontbreken op de

troon van Israël. Maar indien gij U met uw zonen ooit van Mij afkeert en Mij niet volgt, dan zal Ik het huis dat Ik aan mijn naam geheiligd heb, van mij wegstoten en dit huis zal tot puinhopen worden". Een waarschuwend prediking dus.

Merkwaardig is dat de ingebruikneming der kerk dus niet in de krant zou gezet worden. Waarom niet?

In de notulen van de vroedschap werd eveneens melding gemaakt van de klok. Inderdaad heeft men ook de klok, uurwerk en toren hersteld. Tot het kopen van een nieuwe klok heeft de vroedschap reeds besloten op 18 maart 1675; dat er een nieuw uurwerk moest komen, stond al vast op 21 juni 1675; met de herbouw van de toren ging men zich pas intensief bezig houden in 1699. Over elk van deze zaken willen wij in 't kort nog iets mededelen. Uit de notulen van de vroedschap van 26 augustus 1678 blijkt, dat het „Nieuwe Horologie gemaakt en geleverd bij (= door) Jan Claasz. tot Delft" door deskundigen was goedgekeurd. Hem zou nu alvast een som van 1333 gulden uitbetaald worden. Aan de volledige uitbetaling ontbreekt dan nog een „merckelijcke somme", maar die zal naderhand volgen. „Het uurwerk deed dienst tot het jaar 1920" volgens het prachtige artikel van J.A. de Jonge „Woerdens carillon uniek in Nederland" in de Woerdense Courant van 9 mei 1975. Op mijn navraag vertelde de schrijver mij dat dit-zelfde uurwerk na 1920 op een van de verdiepingen van de toren was blijven liggen, bij de restauratie van de toren als het ware weer ontdekt werd en nog van zo goede kwaliteit bevonden werd, dat het nu gerepareerd wordt en straks weer dienst zal doen in plaats van het elektrische uurwerk, dat in 1920 geplaatst werd. De nieuwe klok is thans nog aanwezig, zo schrijft Dr. Mr. J.W. Verburgt in 1940 in de „Inventaris van het Archief van de Kerkvoogdij der Nederduitsche Hervormde Gemeente te Woerden" en in het midden ervan is te lezen: „Commissarissen Albertus Costerus; Bartholomeus Pelletier. Burgemeesteren Gerardus Ruijsch; Cornelis Lomberson. Petrus Hemony me fecit (maakte mij) Anno 1675" De huidige koster, de heer W. Th. den Daas deelde mij mee, dat deze klok ook thans nog in functie is.

De 10e oktober 1679 waren de gelden voor uurwerk en klok nog niet volledig bijeen zoals blijkt uit de resolutiën van de vroedschap. Deze vermelden namelijk onder genoemde datum dat de heren Costerus en Somerus naar den Haag afgevaardigd zijn om van de Staten van Holland de volmacht te verkrijgen „tot een ommeſlag van Eene gulden per mergen (= per morgen land), over de Landen onder het klokkegeſlag ofte de kerke dezer stede behorende, te betalen in twee Jaren, Jaarlijx met Thien stuyvers, te weten over Geesdorp ende breekveld, snelle ende Middeland, Toudeland ende Tournoisveld, kromwijk ende Bulwijk; Barwoutswaarder en Bekennes mitsgaders Rietveld en de Bree, uyt welke Penningen het horologie ende klokken mitsgaders den gevolge van dien zal werden betaalt". De heren waren dus wel vindingrijk in het verkrijgen van de gelden.

De 23e april 1699 werd in een vergadering van predikanten, baljuw, burgemeesters en schepenen besloten dat de toren noodzakelijk moest worden gerepareerd; de kosten zouden voor de helft door de stad, voor de helft door de kerk gedragen worden. Aan Jacob Vennekool, bouwmeester te Amsterdam, werd opgedragen een bestek te maken van een torenspits. Den 4den mei 1700 werd dit bestek met tekening door de Vroedschap ontvangen en den eersten juni goedgekeurd, aldus Dr. Mr. J.W. Verburgt, a.w. p. 17. Het herstel van de toren heeft een paar jaar geduurd. Een nieuw orgel, het tegenwoordige, werd pas 5 mei 1768 ingewijd met een predicatie van Ds. Wilh. Prins over Ps. 108; 2-5.

We schreven dat de vroedschap besloot dat de herdenking van de ingebruikneming der kerk elk jaar op 7 november moest worden herdacht. Later, 23 oktober 1699, besloot ze „dat de gedachtenisse van den uittocht der Fransen uit deese plaatse voortaan geviert ende gehouden sal worden in ieder jaar op den zondag het naast komende aan den 7e November, het zij gemelde zondag

voor den 7e Novemb. gaat ofte daaraan volgt”.

Op de bedoelde zondag zal dan ook wel de herdenking van de weder ingebruikneming der Petruskerk hebben plaats gehad. Deze herdenkingen heeft men ruim een eeuw lang geregeld gevierd.

Op 9 november a.s. hoopt ondergetekende in de morgendienst in de Petruskerk, in aansluiting aan de resolutie van de vroedschapsvergadering van 23 oktober 1699, opnieuw uitdrukkelijk stil te staan bij de wederingebruikneming der kerk drie eeuwen geleden en dan over dezelfde tekst te preken als Ds. Lamoraal van Nottelen drie eeuwen geleden.

EEN BOERDERIJ-INVENTARISATIE IN 1666 TEN BEHOEVE VAN DE ZEVEN DOCHTERS VAN DIERT ROELOFSZ. RAMP TE BODEGRAVEN

door E. van den Hoeven.

Wanneer zich een amateur-genealoog beperkt tot de doop- en trouwboeken bij zijn onderzoek naar de oude boerenfamilies in Waarder, Bodegraven en omgeving, zal hij — aan het einde gekomen van deze speurtocht — zich wel afvragen, als hij in de vrouwelijke lijn weer tegenkomt een . . . . Dierten Ramp, hoeveel dochters deze Diert Ramp wel heeft gehad. Het antwoord op deze vraag hebt U al gelezen in het opschrift hierboven, maar daarnaast geeft het Weeskamerarchief van Bodegraven¹⁾ nog nader informatie in een uitgebreide inventaris over het boerenbedrijf, toen en daar.

Wanneer Diert Roelofsz. Ramp, weduwnaar van Neeltje Claes Willems Claes-dr.²⁾ in de winter van 1665/66 is overleden, zijn de drie oudste dochters: Gooltje³⁾, Heiltje en Treintje reeds getrouwd. Gooltje, getrouwd met Cornelis Dircksz. Achterhof⁴⁾ woont op een boerderij aan de Weijpoort, de beide andere dochters op een boerderij in Waarder. In totaal hebben ze f. 5.920,—, waarin voor elk is inbegrepen een moederlijk versterf van f. 500,—, en een uitzet van f. 200,—, uit de boedel genoten. Geertje, Annitje, Marrichje en Jannichje zijn nog minderjarig. De weeskamer geeft als oplossing dat de f. 5.920,— weer als een 3% lening aan de echtgenoten in de boedel wordt ingebracht en dat voor iedere huwende dochter eenzelfde regeling zal worden toegepast, totdat de laatste dochter is getrouwd of meerderjarig zal zijn geworden. Voor een totaal van f. 2.300,— wordt aan leningen aan derden opgezegd en f. 2.500,— ontvangen bij de verkoop van de hofstede. Achter de boerderij in Weijland onder Bodegraven ligt de negen morgen land, strekkende van de Rijn tot achter in de Meije. Het land zal wel opvolgend verdeeld zijn in erf, boomgaard, hennepakkertjes en bouwland en dan verderop het schrale hooiland. Ook is Diert eigenaar van 5½ morgen land in De Meije en van 2 morgen, 4½ h. land, vermoedelijk door vererving verkregen, in Korte Waarder. Of hij nog land in pacht heeft gehad, blijkt uiteraard niet uit de uitgebreide inventaris, maar het geheel overziende, blijkt wel dat Diert Roelofsz. Ramp, naar de maatstaven van die tijd, een goed gesitueerde boer is geweest. Voor hem, voor zijn vrouw en zijn zeven dochters (zoons had hij niet) is er op dit bedrijf stellig wel veel te doen geweest. De hennepackers, eens geheel omgeven door kopstoven en nu nog vaak terug te vinden door de verkaveling tot kleine perceeltjes dicht bij de hofstede, vragen alle stalmest in de winter. Het weiland heeft alleen de bemesting die het vee er 's-zomers achterlaat. Het hooiland blijft van bemesting verstoken. In de nazomer geeft de gelling, de meters hoge manlijke hennep, die groot, drooggestookt en dan gebraakt moet worden, aan vele handen werk. In de winter geldt dit ook voor de zelling (zaailing), die met de hand dan geschild moet worden, waarbij het hennepzaad in een zaadmolen wordt gewonnen. Maar . . . . de prijzen liggen voor de hennep in die tijd goed. Dan moet nog gemolken worden, kaas worden gemaakt, het graan worden geoogst en gedorst worden voor de bakkerij en voor de bierbrouwerij enz., enz.

In de inventarislijst, „voor de voet weg” opgemaakt door de weesmeesters, maar hierna in wat logischer volgorde weergegeven, vinden we een opgave van wat toentertijd op een hofstede also aanwezig was:

2 wagens, 1 ploech, 2 egdens, nog 1 wagen, 1 toom, 2 achtertuygen, een paerdebloc, 1 roskam, 1 haertouw, ploechtouwen, 1 ponterboom, 1 verckensseuning, 1 schuyt, 1 barchvijsel met het ijserwerck, 2 rieken, 4 rijven, 3 hoyvorcken, 1 spa, 1 houweel, 2 bijlen, 1 graeft met een bagger-neth, 1 houwmes, 1 hamer, 1 spijkerboor, 1 wedtsteen, 1 streeckel, 1 sicht met een haeck, 1 sni-oort, 1 snijmes met een hennipsaetsoof, 7 haspels, 2 mishaecken, 2 leeren, 5 oude horden, ver-scheydene stroppen, koestaecken met strengen, 1 rijchlijn, 2 schepelsmanden, 1 appelkanis, 2 dorstlaeckens, 7 sacken, dorsvlegels, 1 wanne, 2 melckbancken, 2 wringtobben, 1 wringnap met een wringspoel, 3 draeghouten, 7 melckemmers, 2 wateremmers, 2 karrens, 1 parsbanck en 2 plancken daerop, 4 weycuypen, 2 staeren, 1 vloot, 4 paer schraegen, 1 roomtonnichgen, 1 half-vierendeelstonnichgen, 12 caesvaeten, 16 laeplancken, 1 teemes en 1 weyrom.

Een kiembanck, 1 ketel, 1 aecker (metalen emmer), 1 ijseren pot, 1 paer byerboomgies, 3 bostel-cuypen met een handvath (bostel= afgewerkte mout), 1 wringaeker, 1 vleysgaffel, 1 hael met een ketting, 1 hanchyser met een panne, 2 soutcuypen, 1 vleyscuyp, 2 etenskisten, 1 wastobbe, 1 raech-bolder, 1 witter, 1 keerbesem, 1 hooyboender, 1 scheerffmes, 1 olykan, 1 vyerkante taeffel, met een roosterigien, 1 achtkante taeffel, 6 houte zatebancken, 1 blauwe banck, 1 cleyn banckgen, 2 candelaers, 1 kaershout, 1 turfionne met eenige turf, 1 asschepper, 2 veylen, eenige sout, 11 taeffelborden, 8 lepels, 5 aerde schuttels, 2 houte lepels, 10 stoelen, 5 stooven, 2 kleerstocken, 1 kodde (knuppel), 5 kannen, 1 soutvloot, 1 tange, 1 lamp, 1 waeffelyser, 28 aerde schuttels, 16 aerde commen, eeniche glasen, 1 glaesen vles, 1 vlesgen met een vijseltgen daerop, 4 aerde com-men, noch een vlesse, 2 beeckers, 2 kroesen, 2 butterdoosen, 5 tinne kannechies, 1 taeffelbordt.

5 hammen ofte schoeren, het rookvleys van een half beest, 2 stukken sprengetvleys (sprenkel-vlees = gezouten vlees), 9 oude caesen, 2 potten met butter, 2 potten met hutspoth.

een eyke kast, 1 kist, 2 tresoors (ladenkasten) met 2 banckgens daeronder, 1 glase kast met eenich aerdewerck daerin, 1 spiegel, 1 bijbel met noch een ander boeck (het martelarenboek?).

3 beddens, 9 hooftcussens met 12 sitcussens, 10 deeckens ofte beddecleeden, 28 slaep-laeckens, 32 cussloopen, 9 hemdens, 17 neusdoecken, 3 beffen, 15 lapgien ofte stuckies, 1 lapmand, nieuwe linden, 1 taeffellaecken, 1 rootscheerlaeckense huic (lange mantel), 1 stuck swart lindenlaecken, derdehalffpont (2½) pont gaeren, 1 linnen broeck, 1 bombasynen broeck, 1 paer kousen, noch 1 manteltgien, 2 wammissen (wambuizen).

Al met al op een boerderij goed 300 jaar geleden: Een veelheid van eenvoudig gereedschap bij een veelheid van allerlei werk, met weinig comfort onder het rieten dak.

- 1). Algemeen Rijksarchief den Haag: doos 6 ee, pak 7, 8 en 9 u.
- 2). Haar vader in de Weijpoort had tot 1651 in leen van de Hofstad Hontshol 3 morgen land in Oud Bodegraven, in 1689 gaat dit leen over op Gooltje Dierten Ramp, en in 1749 op Risje Jacobsdr. van der Weyde, Gooltjes achterkleindochter.
Ons voorgeslacht, nr. 213, sept. 1972, pag. 270.
- 3). In Bodegraven trouwde Gooltje in 1655 Cornelis Dircksz. Achterhoff, Heyltje in 1657 met Gerrit Roelofsz. Ramp, Treintje in 1663 met Jan Jansz. Hoogendoorn, Geertje in 1666 met Pieter Pancke Hoogendoorn, Annitje in 1670 met Balten Willemsz. Boerefijn, Marrigje in 1671 met Pieter Willemsz. Boerefijn, de laatste 5 echtgenoten alle uit Waarder. Jannichje was in Bodegraven gedoopt op 8 febr. 1656.

- 4). Volgens de Geschiedenis van de Hervormde Gemeente Bodegraven (Ds. Hamoen) is Cornelis Dircksz. Achterhof de enige ambtsdrager uit deze kerk, die de ramp van 1672 daar heeft overleefd. Vond hij wellicht met zijn gezin bij de vlucht voor de Franse troepen een goed heenkomen naar Waarder en een onderkomen bij een van zijn 5 zwagers daar?
-

INHOUD

- pag. 13 - 15 Monumentenzorg in de vorige eeuw door C.J.W. Gravendaal.
pag. 15 - 22 Herbouw van de Petruskerk en de weder ingebruikneming ervan op donderdag 7 November 1675, door Dr. J. Haitsma.
pag. 22 - 24 Een boerderij-inventarisatie in 1666 ten behoeve van de zeven dochters van Diert Roelofsz. Ramp te Bodegraven door E. van den Hoeven.

Boekhandel Zijderduijn

Kruisstraat 4 – Woerden – tel. 2076

HEEFT VOOR U RUIME KEUZE IN:

- ★ *WAARDEVOLLE BOEKEN OP CULTUREEL GEBIED*
- ★ *BETERE ROMANS*
- ★ *GOEDE JEUGDLECTUUR*